

IZVLEČEK

Akademik Svetozar Ilešič je bil ob Antonu Meliku vodilna osebnost slovenske geografije sredi 20. stoletja. Med letoma 1925 in 1928 je v dnevniški obliki napisal spomine na izlete, planinske ture in potovanja, ki jih je opravil v otroških, dijaških in študentskih letih. Dnevniki so dragocen dokument časa med svetovnima vojnama, ponujajo nam tudi vpogled v začetno obdobje formiranja Ilešiča kot geografa.

Ključne besede: Svetozar Ilešič, Oddelek za geografijo FF UL, zgodovina geografije, dnevniki potovanj in izletov, Slovenija

ABSTRACT

Svetozar Ilešič – memories of travels and trips from his childhood, school and student years
Academician Svetozar Ilešič was, alongside Anton Melik, the leading figure of Slovenian geography in the mid-20th century. Between 1925 and 1928, he wrote in a diary form his memoirs of excursions, mountain tours and journeys he had made during his childhood, school and student years. The diaries are a valuable document of the time between the two world wars, and they also give us an insight into the early formative years of Ilešič's career as a geographer.

Keywords: Svetozar Ilešič, Department of Geography FA UL, history of geography, travel diaries, Slovenia

Proesor Ilešič (1907–1985) je skupaj z akademikom Antonom Melikom (1890–1966) določal smer razvoja slovenske geografije v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Jeseni 2022 je Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani od sorodnikov akademika Svetozarja Ilešiča prejel v dar del njegove zapuščine. Donacijo sestavljajo različni dokumenti, strokovne knjige, priznanja in štirje zvezki *Spominov s potovanj in izletov*, ki jih je Ilešič spisal med letoma 1925 in 1928. Gradivo je Oddelku za geografijo posredovala gospa Lea Hartman Ilešič. Za plemenito dejanje, ki bo obogatilo poznavanje korenin slovenske geografije in življenjske poti dr. Ilešiča, se avtorja prispevka v imenu Oddelka za geografijo FF UL in vseh slovenskih geografov Ilešičevemu sorodstvu iskreno zahvaljujeva.

Namen prispevka je predstaviti Ilešičeve zapise s potovanj in izletov, ki jih je opravil z družino, s prijatelji ali sam v mladosti, ko se je kot velik ljubitelj vseh pojavov v pokrajini formiral kot geograf. S prispevkom želimo osvežiti spomin na akademika Svetozarja Ilešiča in na kratko predstaviti njegov pomen za razvoj slovenske geografije, saj ga mlajše generacije geografov čedalje slabše poznajo. S prepisom opisa terenskega ogleda, ki ga je kot študent geografije opravil za potrebe terenskega dela, želimo bralca opozoriti na njegove pisateljske veščine in risarski talent, saj je Spomine tudi ilustriral.

Oris življenja in dela akademika prof. dr. Svetozarja Ilešiča

Ob okroglih obletnicah akademika in univerzitetnega profesorja dr. Svetozarja Ilešiča, ob njegovi smrti in drugih priložnostih je nastalo več predstavitev njegove življenjske poti in profesionalnega udejstvovanja, ki so bile tudi podlaga za ta prikaz (Gams 1967, 1977, 1996, 1999; Ilc Klun 2007; Kunaver 1999; Vrišer 1999). Ilešiča kot profesorja, predvsem kot organizatorja in vodjo študentskih ekskurzij, je na zanimiv način predstavila tudi njegova nekdanja študentka in pozneje nekaj časa tudi sodelavka, Jelka-Eta Kunaver (2019).

Svetozar Ilešič se je rodil leta 1907 v Ljubljani. Po klasični gimnaziji je na Filozofski fakulteti v Ljubljani študiral geografijo in zgodovino, kjer je leta 1930 diplomiral in leta 1933 z disertacijo *Kmečka naselja na vzhodnem Gorenjskem* doktoriral. Po opravljenem doktoratu se je najprej kot asistent in pozneje kot univerzitetni učitelj zaposlil na tedanjem Geografskem inštitutu (danes Oddelek za geografijo FF UL) in mu ostal zvest do upokojitve leta 1975. Med študenti je veljal za priljubljenega predavatelja. Bil je mentor pri številnih diplomskih in magistrskih delih ter doktorskih disertacijah. Veliko pozornosti je namenjal terenskemu delu. Vodil je študentske in strokovne geografske ekskurzije po Sloveniji in tujini. Na študentskih strokovnih ekskurzijah je imel navado udeležence vzpodbujati z besedami, da »... se pokrajino učimo z nogami ...«. Študenti, ki jim je bilo to namenjamo, so ga začudeno gledali, zato je nadaljeval: »Če hodimo, čutimo pokrajino že pod nogami in jo s tem mnogo bolje spoznamo kot iz hitro vozečega avtomobila ...« (Kunaver 1999, 176).

Avtorja besedila:

DARKO OGRIN, doktor geografskih znanosti, redni profesor

Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
E-pošta: darko.ogrin@ff.uni-lj.si

IDA KNEZ RAČIČ, profesorica geografije in nemškega jezika s književnostjo, bibliotekarka
Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
E-pošta: ida.knezracic@ff.uni-lj.si

COBISS 1.04 strokovni članek

Kot univerzitetni učitelj se je zavedal pomanjkanja ustrezne študijske literature, zato je pripravil vrsto skript za predmete, ki jih je predaval. »V tistih letih, ko je bila Ljubljana dolga leta kulturno odrezana od sveta in študenje nismo mogli segati po tujih učbenikih, smo v teh skriptah za zgodovino geografije, hidrologijo, limnologijo, glaciologijo, fizikalno oceanografijo, geografijo prsti in rastja in splošno antropogeografijo našli iz številnih tujih virov zbrano in urejeno gradivo, kjer so zarisane prve sistematične zgradbe teh predmetov v slovenskem jeziku« (Gams 1996, 6). Zaradi potreb srednješolskega pouka in želje povzdigniti ga na višjo kakovostno raven, se je Ilešič kot prvi slovenski visokošolski učitelj zavestno odločil tudi za pisanje srednješolskih učbenikov (Kunaver 2007). Več desetletij so se generacije gimnazijcev v nižjih letnikih učile iz njegove *Obče geografije*, v višjih pa iz regionalnih geografij.

Raziskovalno se je Ilešič ukvarjal predvsem z agrarno geografijo, regionalno geografijo in teorijo geografije. Sloves enega od vodilnih evropskih agrarnozgodovinskih geografov si je pridobil s knjigo *Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem* (Ilešič 1950), ki je izšla tudi v nemškem jeziku (Gams 1996). Zanj je prejel Prešernovo nagrado za znanstvene dosežke. V duhu tedaj prevladujoče paradigme je veliko pozornost posvečal regionalni geografiji. Ukvarjal se je s teoretičnimi in praktičnimi vidiki regionalizacije (tudi na primeru Slovenije in Jugoslavije), napisal je tri odmevne regionalnogeografske monografije svetovnih regij. V zadnji knjigi *Pogledi na geografijo*,

teoretsko-metodološki prispevki (Ilešič 1979) je strnil svoja razmišljanja o geografiji kot znanosti, pri čemer je veljal za velikega zagovornika enotne geografije.

S številnimi objavami doma in v tujini (v COBISS-u ima 827 zapisov) je akademik Ilešič vplival na razvoj slovenske, nekdanje jugoslovanske in tudi mednarodne geografije. Vrišer (1999, 174) je zapisal: »... S svojim znanjem je spodbudil razvoj marsikateri novosti v slovenski geografiji, kot so bili na primer začetki varstva okolja, sodelovanje geografov pri prostorskem planiranju, regionalne spodbude. ...« Ob pedagoškem in raziskovalnem

delu je opravljal številne funkcije: od najvišjih vodstvenih na ravni Oddelka za geografijo, Filozofske fakultete, Univerze v Ljubljani ter v zvezah geografov Slovenije in Jugoslavije, do upravnika Inštituta za raziskovanje krasa SAZU in Geografskega inštituta Antona Melika SAZU. Za svoje pedagoško, znanstveno in strokovno delo je prejel vrsto domačih in mednarodnih prestižnih priznanj: bil je redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), zunanji član Poljske akademije znanosti, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, častni doktor Univerze v Mariboru, častni član slovenskega, makedonskega, srbskega, poljskega, madžarskega

Slika 1: Akademik prof. dr. Svetozar Ilešič (foto: Arhiv Oddelka za geografijo FF UL).

in nemškega geografskega društva ter dopisni član italijanskega geografskega društva. Odlikovan je bil z Redom dela z zlatim vencem, Redom dela z rdečo zastavo, za življenjsko delo na področju geografije pa je prejel Kidričevo nagrado in najvišjo jugoslovansko nagrado AVNOJ-a.

Spomini s potovanj in izletov

Akademik Svetozar Ilešič je spomine na izlete, potovanja in planinske ture pisal na začetku študija geografije in zgodovine, med jesenjo 1925 in poletjem 1928. Popisal je štiri male črtaste zvezke s trdimi platnicami, v katerih je po 152 strani. Vsak zvezek je naslovljen *Spomini s potovanj in izletov*, s pripisom številke dnevnika (I. do IV.). Sklepamo, da so zvezki Spominov, razen morda zadnjega, nastali delno tudi na podlagi predhodnih zapiskov, saj je večinoma precejšnja časovna razlika med opravljenimi izleti in njihovimi opisi v Spominih. Poleg tega so zvezki enakega tipa in vzorno urejeni. Ilešič opisuje tudi številne podrobnosti, ki gredo običajno hitro v pozabo.

V prvih dveh zvezkih so opisani izleti iz otroških in dijaških let, v tretjem in četrtem pa iz »visokošolskih let«. Strani v zvezkih so tekoče oštevilčene od 1 do 552, s pripombo, da četrti zvezek ni popoln, saj v njem manjka zadnjih 22 listov, oziroma opisi treh izletov. V vsakem zvezku je opisanih okrog 10 izletov (preglednica 1), ki so navedeni v kazalu vsebine na koncu zvezkov. V naslovu kazal je zapisano tudi obdobje, v katerem so opisi izletov nastajali. Posamezna poglavja sestavljajo opisi izletov na eno destinacijo (na primer Prvič na Triglavu, V

Slika 2: Ilešičevi dnevniki (foto: Darko Ogrin).

Banja luko, Polhograjski dolomiti), še pogostejše pa več izletov v določenem obdobju (na primer Jesen v planinah, Še enkrat Štajerska – Kamniško Sedlo – Kranj) ali opisi »tematskih« izletov (na primer V podzemnem svetu, Dež in vihar na Grmadi in v Iški – Solčni dnevi v slovenskih Alpah, Geografska ekskurzija v Bosno in Dalmacijo). Dnevniki so lični izdelki, oblikovno privlačni, pisava stilistično dovršena in berljiva. Pri branju hitro opazimo Ilešičev pisateljski talent in izpovedno moč. Jezikovno so neoporečni, današnjega bralca utegne zmotiti le uporaba nekaterih izrazov, ki dandanes niso več v rabi, in srbohrvatizmov.

Zakaj je Ilešič gojil kulturo izletov in potovanj ter se odločil za pisanje spominov nanje, zvemo v prvem in drugem zvezku Spominov. V prvem zvezku, kjer opisuje izlete iz otroških, predvsem pa iz dijaških let, omenja, da že od prvih dni, ki se jih zaveda, ob izletih in potovanjih čuti neizmer-

no veselje, bolj kot pri vseh igrah in zabavah. »*To veselje mi je ostalo, seveda v popolnejši in razviti obliki do danes, ko pričrnam pisati te spomine, z namenom, da jih bom sam kdaj v težkih urah prebiral in obnavljal vso preživelo srečo in veselje, in pa da bodo služili v razvedrilo komu drugemu, ki jih bode slučajno dobil v roke*« (Ilešič 1925–1927, 3). V drugem zvezku, v uvodu k Zimskim in pomladnim izprehodom po ljubljanski okolici (Ilešič 1927, 175–178), beremo, da je do leta 1924 na izlete in v naravo hodil, ko se je za to ponudila priložnost in predvsem tedaj, ko so jih organizirali drugi. »*V oni dobi se je v meni dogodila važna izpremembra, ki se je pripravljala pač že dolgo prej, a do njene izpolnitve ni prišlo. I...! Ko pa je dne 16. oktobra onega leta (1924) po dolgem trpljenju, uničujočem dušo in telo, preminula moja starejša sestra Milica, se je v našem domu še poglobila žalost, ki se je naselila že od nekdaj v njem. In tako je prišlo, da je srce pričelo hrepeneti po*

Preglednica 1: Vsebina Ilešičevih dnevnikov.

1. ZVEZEK (pisano od novembra 1925 do 10. aprila 1927)	stran
Otroška leta	3
Dijaška leta:	
1. Kamniško Sedlo~Bled~Zagreb~Celje	9
2. Vrbsko jezero	21
3. Bohinjsko jezero	29
4. Savinjska dolina~Slovenske Gorice~Prekmurje	35
5. Še enkrat Štajerska~Kamniško Sedlo~Kranj	55
6. Vesel izlet na Žalostno Goro in žalosten izlet na Golico~En teden pod Golico	63
7. Polhograjski Dolomiti	85
8. Zima na Barju in na Veliki Planini	109
9. Trije izleti po gorenjskih planinah: Vršič, Karavanke, Planica	119
10. »Ižanski Vintgar« in drugo (Bled~Peš izlet v Kamnik)	145
2. ZVEZEK (pisano od 11. aprila do 7. oktobra 1927)	
Dijaška leta (nadaljevanje):	
11. Prvič v skalah (Savinjske Alpe)	153
12. Zimski in pomladni izprehodi po ljubljanski okolici	177
13. Po maloznanih krajih daljne ljubljanske okolice	191
14. Pomlad na Golici in Krvavcu~Prvi izlet po maturi	211
15. Križem Jugoslavije:	
I. Beograd	223
II. Preko zelene Bosne	231
III. Ob naši Adriji	248
16. Zopet na vršacih naših planin (Savinjske Alpe)	271
17. Prvič na Triglavu	285
3. ZVEZEK (pisano od 8. oktobra 1927 do 15. septembra 1928)	
Visokošolska leta:	
1. Jesen v planinah	
I. Iz Bistrice v Logarsko dolino in nazaj	298
II. »Kozja luknja«	314
2. Zima in pomlad 1926	327
3. Pomlad v gorenjskih gorah (Krvavec~Konj~Begunjsčica)	341
4. Dež in vihar na Grmadi in v Iški~Solčni dnevi v Savinjskih Alpah	355
5. Zima v avgustu (Po ovinkih na Triglav)	365
6. Geografska ekskurzija v Bosno in Dalmacijo:	
I. Plitvička Jezera	375
II. Bosna in Hercegovina	407
III. Preko Dalmacije domov	423
7. V podzemnem svetu (Jama na Lubniku~Križna Jama)	435
4. ZVEZEK (ni kazala, manjka zadnjih 22 listov)	
8. Novi izleti v ljubljanski okolici (Vrhnika~Smlednik~Litijsko gričevje~Okolica Mokreca~Pasja Ravan)	443
9. Vsak mesec na Šmarni Gori~Ekskurzija v Rašico~Še Polhograjski Dolomiti)	469
10. V Banjaluko	485
11. Planjava in Skuta	491
12. Julijske Alpe	
I. Škrlatica-Triglav	501
II. Špik-Prisank-Križka Stena	511
13. Mrzla Gora in Kočna	526
14. Jesen na Krimu, Grintavcu in Grmadi	541
15. Izleti in ekskurzije v pomladi 1928 (Krka~Preko Barja~Kamna Gorica in Kropa~Pekel in Slivnica)	549

prostih, mirnih urah v gozdu, na tratah ali v skalah in da si je razvijajoče se telo zaželelo svežega vzduha in jasnočiste-ga ozračja. Razen tega sem tisto jesen zašel v kremplje društvenega življenja. »Ujeli« so me v Preporod (organizacija in glasilo jugoslovanskih dijakov, opom-ba avtorjev), /.../ in tako sem zašel v povsem drugačno življenje, kot sem ga živel dotlej. Vsak, kdor je že izkusil, ve, koliko časa in energije požre društveno delovanje in kako močnejše žene človeka na počitek v mirno naravo! Tako so tudi meni postali izprehodi in izleti, tudi najbližji, neobhodna duševna in telesna potreba.«

K privlačni podobi dnevnikov veliko prispevajo originalne risbe s svinčni-kom, s katerimi so opremljeni posa-mezni opisi. Vsega skupaj jih je 37. Večina (25) jih prikazuje planinsko tematiko (koče, vrhovi) in pokrajine, 10 je risb naselij ali arhitektonskih detajlov. Ilešič je po virih narisal tudi zemljevid in geološki profil Plitviških jezer (preglednica 2).

Prvi zvezek Spominov s potovanj in izletov je Ilešič pisal kot študent ge-ografije na Filozofski fakulteti Uni-verze v Ljubljani med novembrom 1925 in aprilom 1927. V njem je deset zapisov spominov na izlete, ki jih je s starši in sorodniki, pozneje pa tudi sam ali s svojo družbo v otroških in dijaških letih, opravil med letoma 1914 in 1924. Z opisom izletniških in popotniških izkušenj iz dijaških let nadaljuje v drugem zvezku (Ilešič 1927, 152–296), ki ga je pisal med aprilom in oktobrom leta 1927. V njem so zbrani opisi potovanja po Jugoslaviji in planin-

skih izletov, ki jih je opravil med študij geografije, poleg stare ljube-avgustoma 1924 in 1925. Kakor zna do izletov in potovanj, odločil-kaže, je bilo za Ilešičevo odločitev za no 14-dnevno potovanje po tedanji

Preglednica 2: Seznam risb v Ilešičevih dnevnikih.

	naslov	dnevnik	stran
1.	Koča na Veliki planini s Planjavo	I.	9
2.	Zagreb: kamenita vrata	I.	14
3.	Razvaline starega gradu nad Celjem	I.	21
4.	Sv. Janez ob Bohinjskem jezeru	I.	29
5.	Kapela v Slovenskih goricah	I.	35
6.	Slatina Radenci: Zdravilni vrelc in kopališče	I.	54
7.	Spodnja koča (1581 m) in Kadilnikova koča (1835 m) na Golici	I.	62
8.	Sv. Katarina 730 m, Grmada 898 m – Tošč 1021 m iz Polhograjskih Dolomitov	I.	85
9.	Polhograjski Dolomiti: Sv. Jakob na Brezovici (806 m)	I.	109
10.	Erjavčeva koča na Vršiču (1523 m) – Špik (2472 m) – Škrlatica (2738 m)	I.	119
11.	Prešernova koča (2193 m) na Stolu	I.	145
12.	Konj (1803 m) od Presedljaja (1610 m)	II.	153
13.	Pogled s Šmarne gore proti severu	II.	177
14.	Šmarna gora od Št. Vida	II.	191
15.	Kočna (2541 m), Grintovec (2558 m) in Greben (2224 m) izpred Doma na Krvavcu	II.	211
16.	Sarajevo – muslimansko predmestje Bendbaša	II.	223
17.	Češka koča na Dolenjih Ravneh (1543 m)	II.	271
18.	Staničeva koča (2332 m) – Triglav (2863 m)	II.	285
19.	Tillerjeva koča pri Piskerniku (797 m) v Logarski dolini	III.	298
20.	Zdravilišče Golnik na Gorenjskem	III.	327
21.	Begunjščica (2063 m) izpod Stola	III.	341
22.	Pogled izpred Frischaufovega doma na Okrešlju (1378 m) proti Ojstrici (2350 m) in Planjavi (2399 m)	III.	355
23.	Koča na Gozdu (1340 m) pod Prisankom	III.	365
24.	Plitvička jezera: Prošćansko jezero-Labudovac	III.	375
25.	Načrt Plitvičkih jezer (Po Franiću)	III.	382
26.	Geološki profil Plitvičkih jezer (Po Ferdu Kochu) – A: Od Prošća do južnega Kozjaka, B: Od Sev. Kozjaka do Korane	III.	401
27.	Jajce z vodopadom Plive	III.	407
28.	Perast v Boki Kotorski	III.	423
29.	Škofja Loka z Lubnikom	III.	434
30.	Vrhnika	IV.	443
31.	Mengeš	IV.	469
32.	Banjaluka, motiv na Vrbasu	IV.	485
33.	Skuta (2532 m) in Rinka (2451 m) iznad Malih podov	IV.	491
34.	Škrlatica (2738 m) s Tomiškovke poti	IV.	501
35.	Mrzla gora (2202 m)	IV.	527
36.	Kočna (2539 m) in Grintovec (2558 m) iz Kokre	IV.	541
37.	Kropa	IV.	549

Slika 3: Pogled izpred Frischaufovega doma na Okrešlju (1378 m) proti Ojstrici (2350 m) in Planjavi (2399 m) (avtor: Svetozar Ilešič).

Jugoslaviji, ki se ga je udeležil takoj po maturi julija 1925 in ga podrobno opisal v skoraj 50 strani dolgem potopisu *Križem Jugoslavije*. Izhodišče za potovanje je bila udeležba na kongresu dijaškega društva Preporod v Beogradu, ki ga je potem z družicino podaljšal s potovanjem po Bosni in Hercegovini, Črni gori in Dalmaciji. V oceni tega potovanja beremo: »Bilanca tega mojega potovanja je bila proti pričakovanju ugodna. Takorekoč proti svoji volji sem videl toliko novih krajev od romantičnih vzhodnobosenskih debri preko Sarajeva in Mostarja doli do solčne Dalmacije in nepopisno lepe Boke Kotorske ter vse glavne poteze naše obale! /.../ Skupno veselje do potovanja in do novih krajev pa naju je pozneje z Vojšetom Gnjezdom združilo v tesno prijateljstvo. In v nemali meri je baš to potovanje odločilo, da sva se pozneje oba posvetila študiju – geografije« (Ilešič 1927, 269–270).

Potovanje je ob utrditvi prijateljstva z Vojšetom Gnjezdo, ki je na veliko Ilešičevo žalost pozneje prehitro umrl, veliko prispevalo tudi k osebni rasti in potovalnim izkušnjam bodočega geografa, predvsem zaradi številnih zapletov, s katerimi se je družina na poti ukvarjala, in nesporazumov, ki so iz tega izhajali. »Potovanje mi je bilo dobra šola tudi glede tovarišev. Spoznal sem, da morajo biti pri takem podjetju vsi udeleženci sorodnega značaja in v važnejših stvareh enodušni. Da ne smejo biti na slepo »skrpani« in da ne smejo delati načrtov med potjo! Da morajo biti medsebojno odkritosrčni in do gotove meje nesebični! /.../ Spoznal pa sem v teh dneh tudi precejšnje število doslej neznanih mi napak svojega značaja, ki sem jih pozneje skušal v tovariški družbi vedno po možnosti udušiti. Končno je bilo to potovanje jako važen člen v verigi mojih potovalnihkušenj, saj sem se spet nekoliko utrdil proti nevarnosti

takozvane »ljubavi do udobnosti« v teh štirinajst dnevih trdega ležišča in pomanjkljive hrane. Spoznal sem celo, da so taka »dijaška« potovanja, če ne prijetnejša, pa vsaj bolj »romantična« in nudijo krepkejšo in dolgotrajnejšo vtise, kot pa udobna »aristokratska« potovanja« (Ilešič 1927, 269–270).

Zadnji od opisov v drugem zvezku se nanaša na Ilešičev prvi vzpon na Triglav sredi avgusta 1925. Nanj se je povzpel v družinskem krogu. Pri opisu večerne poti po dolini Triglavske Bistrice si je »privoščil« teto: »Dospeli smo do v skale vklesanih Galerij – globoko spodaj je bučala Bistrica. V strahu pred volkovi in medvedi, je teta jako hitela; nikakor ni hotela verjeti, da bi kaj takega pač moralo priti »od straže hrvaške« sem, kar pa ne gre tako hitro, posebno dokler se podobna zverjad ne poslužuje železnice, avtomobilov ali celo aeroplanov. Hitela je pa tako, da

smo jo jedva dohajali; tega pa smo bili seveda prav veseli in smo si le želeli, da bi tudi drugi dan pri vzpenjanju na Triglav bili medvedi in volkovi tako prijazni, da bi razburkali tetino domišljijo» (Ilešič 1927, 286).

Tretji zvezek (str. 297–442) je pisal med 8. oktobrom 1927 in 15. septembrom 1928. V njem so planinska in popotniška doživetja iz »visokošolskih« let, tudi opis 14-dnevne študentske geografske ekskurzije v Bosno in Dalmacijo. Večinoma so potovali z vlaki, tudi po ozkotirnih progah, nekaj malega s poštним avtobusom, tramvajem in parnikom. Od učiteljskega kadra sta se ekskurzije udeležila prof. Artur Gavazzi (1861–1944), prvi predavatelj geografije na Univerzi v Ljubljani, in asistent Ivan Rakovec (1899–1985), od študentov pa Dobovšek in Ilešič. Na Plitvicah se jim je pridružil še kolega Luetič iz Šibenika. Ogledali so si Plitviška jezera, od koder so čez

Liko potovali do Knina in po ozkotirni progi do Jajca. Sledila je vožnja z »državno železnico« do Sarajeva. Od tu so odpotovali v Hercegovino in naprej do Črnogorskega primorja. Po vožnji s »parobrodom Morava« po Boki Kotorski so obiskali še Dubrovnik in Split in se od tam vrnili domov. Ilešič s strokovno platjo ekskurzije ni bil najbolj zadovoljen, pogršal je več geografskih strokovnih razlag. Oznčil jo je za prijetno, v vsakem oziru uspelo »Lustreise«. Ekskurzija tudi ni minila brez smešnih »katastrof«, kakršna je bila tista na vlakcu nekje med Karlovcem in Ogulinom: »Na polici nad klopjo, ki sva na njej sedela g. profesor in jaz, je ležal moj kovčeg – košara. Pa očitno ni ležal, oziroma stal na trdnih nogah; kajti ko je nek zagrebski fič-firič odprl bližnja vrata, so slednja izvolila butniti moj kovčeg v rebra, ta pa je zletel v elegantnem loku g. profesorju – na nos! Razen lahkih poškodb na profesorjevem nosu in fič-firičeve lekcije v stilu »Kaj ne znate,

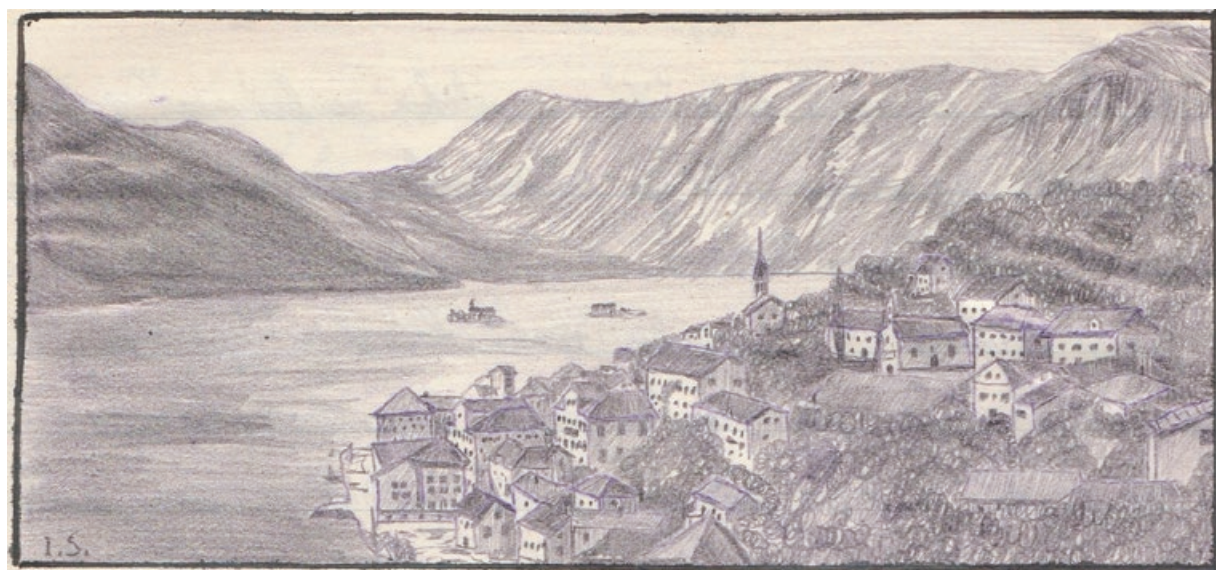
kako se metne košara?» ni bilo hujših posledic. Ugodna posledica pa je bil – gromek smeh celokupnega občinstva v vozu» (Ilešič 1928, 376–377).

Terenski ogled za potrebe referata iz kraške hidrografije

Opisi izletov in planinskih tur iz študentskih let se nadaljujejo v četrtem zvezku, kjer so zbrani izleti od decembra 1926 do (verjetno) jeseni 1928. Zadnji še ohranjeni opis se nanaša na terenski ogled 11. aprila 1928, ko je Ilešič obhodil pokrajino na profilu Grosuplje–Radensko polje–izvir Krke:

»V poletnem semestru (študijskega leta 1927/28, opomba avtorjev) sem dobil v geografskem seminarju (pod vodstvom prof. dr. A. Melika) v referat snov, ki me je že od prej jako zanimala in sicer iz kraške hidrografije: »Hidrografija grosupeljske kotline z Račno«. Zato je bilo treba seveda že takoj za ta prvi referat malo pogledati na teren, posebno v sektor vzhodno od Račne same, kjer si

Slika 4: Perast v Boki Kotorski (avtor: Svetozar Ilešič).

v nekaterih stvarih nisem bil na jasnem in ki mi je zanj v predloženem materijalu nedostajalo nekaj podatkov, predvsem kar se tiče Žalne in porečja Višenjce.

11. aprila sem se odpeljal z jutranjim dolenjskim vlakom. Od Šmarja naprej sem bil ves čas pri oknu opazujoč kotlino, ki je bila pravzaprav središče mojega zanimanja. Njen gornji del prepregajo v nešteti meandrih potočki Poljanšica, Bičje in Stari Breg, ki se končno združijo v Dobravo, ki se vije pod starim Boštanjским gradom, ter se preliva v spodnji del kotline Radensko polje, kjer pa ob normalnem stanju blizu Zagradca izgine pod zemljo. Skozi vas Račno tekoča Šica pa zbira podzemnim potom vodovje iz Turjaškega in Velikolaškega hribovja in ob robu polja tudi ponikne. Voda obeh potokov prihaja na dan, daleč doli pri izviru Krke, kakor je to z barvanjem dognal inž. Pick.

Nad Mlačevim se železnica vzpne preko prevala v drugo, mnogo manjšo kraško uvalo pri Žalni. Tu sem izstopil. Vas Žalno sem pustil za seboj in krenil med njivami na vzhodni rob kotline, kjer stoji vas Velika Loka. Zanimal me je potok z imenom Breg (to je splošno ime za potoke v tem okolišju), ki ponikne pod vasio pri nekem mlinu med naplavinami. Ob visoki vodi poplavlja okolico. Povpraševal sem domačine za njih mnenje, kam se potok odteka in vsi so soglašali, da gre v Krko. V svoji sigurnosti so pač bolj srečni kot geografi, ki si belimo glave z Grundovo teorijo o talni vodi.

Iz Vel. Loke sem krenil proti jugu na planoto, pokrito s plitvimi, rodovitnimi kraškimi uvalami, pač vsled manj propustne podlage. Kmalu sem došel na cesto in po njej nad dolgo kotlino, na vseh straneh vklenjeno med visoko

gozdnato hribovje. V dnu kotline leži mična vasica Luče, tako tipična dolenjsko-kraška naselbina.

Luče so v hidrografskem oziru zanimiv pojav. Vas je namreč brez tekoče vode; samo po dolgotrajnem deževju pridere voda iz velike podzemne jame zapadno od vasi, katere izbrušeno in izprano žrelo sem si ogledal, in teče po dolini navzdol. Često naraste visoko in poplavi spodnji del Luč, da jo morajo odvažati z vozovi... Prof. dr. Rus mi je celo pripovedoval, da imajo v vasi v neki hiši gibljiv pod, ki ga voda dvigne, kadar narašča. Koliko je resnice na trditvi, da pride ta voda iz Radenskega polja, še ni sigurno dognano. Domačini zatrjujejo, da zavzemajo poplave mnogo večji obseg, odkar so v Račni razširili in izčistili Zatočino, v katero se izgublja Šica.

Slika 5: Priljubljen in zelo pogost cilj Ilesičevih izletov je bilo hribovje v okolici Ljubljane. Na sliki je Vrhnika z okolico (avtor: Svetozar Ilesič).

Iz Luč sem krenil mimo lične cerkvice Sv. Ožbalta, kjer je v bližini glavni, umetno razširjeni ponor in dalje po dolini med neštetimi vrtačami in skozi tihe gozdove do zaključka strmega pobočja, kakršno je karakteristično za sklepe slepih kraških dolin. Tu sem se povzpел strmo gori na cesto in nadaljeval pot po planoti, kjer me je močil lahben dež. Kmalu sem dospel na rob planote in cesta je v ostrem ovinku zavila na desno po pobočju navzdol. Pod sabo pa sem uzrl izvorno kotlino Krke, zeleno, mirno, sanjavo dolensko pokrajino s čednimi vasicami, ki jim prednjači Videm. Ubral sem bližnjico in kmalu stal nad severnim, pravim izvirom Krke, ki nosi tudi že njeno ime. Miren, tajinstven tolmun pod skalovjem, skrit v vodno rastlinje, ga predstavlja. Iz njega se počasi odteka voda preko polja naprej. Visoko nad njim v pobočju je Krška Jama, nekdanji izhod Krke iz podzemnega sveta; z njo smo že v svetu Jurčičevih junakov (Jurij Kozjak!). Skozi vas Gradiček sem dospel do drugega izvira

Krke z imenom Polterca. Ta je pravi kontrast prvemu: živahen potoček izvira izpod skal in odžubori naprej med travniki in njivami. Odtod pa uzreš tudi širen, strm »cirk« nad izvori Krke, ki te v mirni, položni deželi Dolenjski iznenadi s svojo divjo slikovitostjo, obenem pa te spomni, da si še vedno na krasu» (Ilešič 1928, 549–552).

Sklep

Ilešičevi Spomini s potovanj in izletov, ki so nastali pred skoraj 100 leti, to je v obdobju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, so dragocen dokument tedanjega časa. Ponujajo nam drobce iz družbenih razmer tistega časa, predvsem pa odličen vpogled v organizacijo in izpeljavo izletov, planinskih tur in potovanj med svetovnima vojnoma, ko ta način preživljanja prostega časa še ni bil zelo razširjen; temu primerni stali tudi podporna infrastruktura in oprema. Skupni imenovalec je skromnost, tako pri osebni opremlitvi in

prehrani kot prenočitvenih zmogljivostih. Bralec dnevnikov dobi vtis, da so bile le povezave z vlaki bistveno bolj razvite kakor dandanes, zato je bil vlak izletnikom glavno prevozno sredstvo. Mlajši bralec bo zagotovo presenečen, kako dolge razdalje so izletniki (pa tudi ostali) ob skromni prehrani in opremlitvi premagovali peš. Pa ne samo odrasli, tudi šolska mladina in študenti. Dnevniki so tudi dragocen vir za zgodovino slovenske geografije. Skozi zapise spoznamo dozorevanje mladega Ilešiča, njegovo odločitve za geografijo in nekaj utrinkov o začetkih študija geografije na Univerzi v Ljubljani. Iz zapisane tudi lažje razumemo pomen, ki ga je pozneje dr. Svetozar Ilešič kot univerzitetni profesor pripisoval terenskemu delu in ekskurzijam. Navdušenje nad to obliko študija je znal prenesti na svoje učence in naslednike, zato terensko delo vse do današnjih dni ostaja zaščitni znak slovenske geografije.

Viri in literatura

1. Gams, I. 1967: Svetozar Ilešič – šestdesetletnik. Geografski vestnik 39.
2. Gams, I. 1977: Sedemdesetletnica Svetozarja Ilešiča. Geografski vestnik 49.
3. Gams, I. 1996: Ob desetletnici smrti prof. dr. Svetozarja Ilešiča. Geografija v šoli 5–2.
4. Gams, I. 1999: Govor ob odkritju spominske plošče profesorju Svetozarju Ilešiču, Ljubljana, Trstenjakova ulica 9. Geografski vestnik 71.
5. Ilc Klun, M. 2007: 100 letnica rojstva dr. Svetozarja Ilešiča. Geografski obzornik 54–2.
6. Ilešič, S. 1925–1927: Spomini s potovanj in izletov I. (rokopisni vir).
7. Ilešič, S. 1927: Spomini s potovanj in izletov II. (rokopisni vir).
8. Ilešič, S. 1927–1928: Spomini s potovanj in izletov III. (rokopisni vir).
9. Ilešič, S. 1928: Spomini s potovanj in izletov IV. (rokopisni vir).
10. Ilešič, S. 1950: Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem. Dela 2, Ljubljana.
11. Ilešič, S. 1979: Pogledi na geografijo, teoretsko-metodološki prispevki. Ljubljana.
12. Kunaver, J. 1999: Profesor Svetozar Ilešič kot pedagog. Geografski vestnik 71..
13. Kunaver, J.–E. 2019: Malo nostalgije, spomini na študijska leta in na zaposlitev. Razvoj geografije na Slovenskem, 100 let študija geografije na Univerzi v Ljubljani. Ljubljana.
14. Vrišer, I. 1999: Odprtje razstave o akademiku in univerzitetnem profesorju dr. Svetozarju Ilešiču. Geografski vestnik 71.